

Ur *Arkiv* 6 1974

Bernt Kennerström

Socialistiska partiet och spanska inbördeskriget – den problematiska principfastheten

I nr 4 av *Arkiv* publicerades Claes-Göran Jönssons analys av SKP:s roll i den svenska spanienrörelsen. Av hans artikel framgick det klart både hur framgångsrikt SKP bedrev sitt arbete och hur betydelsefullt det var för sammanhållningen och moralen inom partiet.

Till detta finns det en relativt okänd men mycket intressant motsida: Socialistiska Partiets (SP) förhållande till det spanska inbördeskriget. Gentemot SKP:s folkfrontsinspirerade linje utvecklade SP en vänsterkritik, som förordade revolution i Spanien, vägrade stödja den demokratiska borgerligheten mot den fascistiska och krävde, att arbetarklassen skulle ställa sig neutral i denna konflikt. I denna framställning skall vi närmare studera innehållet i SP:s linje samt analysera de följder den fick för partiets ställning i Sverige och för den inre sammanhållningen. Som vi ska se av det följande var förhållandet till spanska inbördeskriget en stor och uppsplitande fråga inom SP. Man bör dock hålla i minnet, att detta inte uteslutande berodde på frågan som sådan utan mycket på att den sammanföll med den akuta fasen av den partikonflikt, som i mitten av maj 1937 ledde till Kilboms och Emil Anderssons uteslutning ur partiet. I spanienfrågan kanaliserades i själva verket den interna partikonflikten, därav både intensiteten och häftigheten.

Vapenexport eller neutralitet

Tiden från det svenska valet 1936 fram till SP:s sprängning i maj 1937 inföll i en period, där den europeiska politiska arenan präglades av en stor fråga, det spanska inbördeskriget. Bakgrunden till inbördeskriget är välkänd och har skildrats i flera större arbeten¹, varför den bara helt kortfattat behöver beröras här. Vid valet till det spanska parlamentet den 16 februari hade de borgerligt-republikanska partierna tillsammans med samtliga vänsterpartier och med syndikalisternas stöd formerat sig i en folkfront, som erhöll en bred parlamentarisk majoritet.

Trots att den nybildade regeringen förankrades i folkfrontens högerflygel, upplevdes den som ett allvarligt hot av storkapitalistiska, feodala och militära intressen, främst kanske till följd av de förhoppningar om långtgående reformer den väckte hos städernas och landsbygdens arbetarklass; den 17 juli inledde högerkrafterna sitt väpnade uppror mot folkfrontsregeringen.

Det spanska inbördeskrigets huvudmotsättning, kampen mellan fascism och borgerlig demokrati, sammankopplades snart med de rådande internationella motsättningarna. På engelskt initiativ bildades i augusti en noninterventionskommitté som i slutet av månaden biträdades av de tre makter, som redan lämnat Franco omfattande militärt och personellt stöd, Tyskland, Italien och Portugal. Det viktigaste beslutet från denna kommitté var ett förbud för de deltagande länderna att exportera vapen till någon av de stridande 'parterna'.

På ett tidigt stadium stod det klart, att denna bestämmelse om icke-inblandning uteslutande drabbade den republikanska sidan, emedan de tre fascistmakterna obehindrade lät sin understödsverksamhet fortgå. Västmakterna däremot och till en början även Sovjet-Unionen avskar den spanska republiken från all vapenexport.

---

¹ Den bästa skildringen av inbördeskrigets sociala och politiska sida ges av Pierre Broué & Émil Témime, *La Revolution et la guerre d'Espagne* (Paris 1961) [engelsk upplaga: *The Revolution and the Civil War in Spain*, Haymarket Books, 2007] och Gabriel Jackson, *The Spanish Republic and the Spanish Civil War* (New York 1965). Hugh Thomas *The Spanish Civil War* (London 1965) är ofta svag på dessa områden men starkare fråga om krigets rent militära sida [svensk översättning: *Spanska inbördeskriget*, Rabén & Sjögren. 1978].

Bland de länder, som anslutit sig till noninterventionskommittén, återfanns naturligtvis även Sverige. För Socialistiska Partiets vidkommande innebar detta, att en problematik, som aktualiserats i samband med abessinienkriget², nu återkom med förnyad och förstärkt kraft: skulle SP verka för svensk vapenexport till Spanien eller svensk neutralitet i konflikten? I jämförelse med vad var fallet under abessinienkriget blev motsättningarna inom partiledningen denna gång både häftigare och mer djupgående. Den första egentliga sammanställningen ägde rum vid ett möte med arbetsutskottet i början av oktober 1936.³ Partisekreteraren Emil Andersson hade till detta möte utarbetat en solidaritetsförklaring med de spanska arbetarna, vilken var tänkt att publiceras följande dag i *Folkets Dagblad*. I Anderssons utkast fanns följande, som det skulle visa sig, högst kontroversiella krav:

Fordrar av alla fackföreningar att de sätter in sin kraft och använder sitt inflytande på den svenska regeringen så att denna upphäver alla handelsinskränkningar också beträffande vapen, ammunition och militärutrustning gentemot det regeringstroga Spanien. Fordrar att regeringen utnyttjar sina internationella förbindelser för att organisera de demokratiska staternas gemensamma hjälp åt Madridregeringen.

Anderssons förslag avvisades helt av partiordföranden Nils Flyg, delvis med hjälp av samma argumentering som kommit till användning i samband med kriget i Abessinien.⁴ 'Kampen mot kriget är en socialistisk kamp. En mobilisering av massornas egen styrka mot fredsstörarna. Vi kan inte mobilisera massorna bakom regeringen och NF. Kräver vi detta måste vi också ta konsekvenserna och ställa oss bakom regeringen.'

Om SP krävde av den svenska regeringen att den skulle tillåta vapenexport till Spanien så skulle det, fortsatte Flyg, strida mot partiets hittillsvarande neutralitetspolitik och motstånd mot rustningar. Vidare riskerade man därigenom att vid en eventuell konflikt mellan de fascistiska och de borgerligt-demokratiska staterna inte längre kunna hålla arbetarklassen utanför. Spanien var visserligen en demokratisk regim, som kämpade mot fascismen. Men detta såg inte Flyg som ett avgörande skäl till att frångå partiets principiella hållning.

Med en annan motivering tog redaktören på *Folkets Dagblad*, L. H. Landén, avstånd från partisekreterarens krav. 'Vi önskar Spaniens arbetare vapen, men hur? Vi får inget enda gevär av regeringen. Svenska regeringen följer Englands regering. Detta skall vi protestera emot, men det vore ren illusionspolitik att av en regering, som följer en imperialistisk regering vänta att vi får vapen till arbetarna i Spanien. Innebörden av förslaget vore att vi skulle kräva vapen av NF.'

Flygs hållning i denna fråga stötte på kraftigt motstånd från främst Emil Andersson och Kilbom. Den förre bestred helt den parallell, som Flyg anförde mellan Abessinien och Spanien. 1935 hade partiets neutralitetslinje varit riktig; det rörde sig då om en konflikt mellan imperialistiska stater. Men i Spanien, framhöll partisekreteraren, utkämpades ett klasskrig och i ett sådant kunde SP aldrig få ställa sig neutralt; det vore tvärtom en socialistisk plikt att verka för vapenhjälp. Att i detta läge kräva av den svenska regeringen och NF att tillåta vapenexport till Spanien kunde Andersson inte uppfatta som ett stöd för dessa organ. Att i stället som en talare – Axel Månsson – föreslå att arbetarorganisationerna själva skulle sända vapen var enligt Andersson detsamma som att 'leka med ord'. I den aktuella situationen var det både praktiskt och juridiskt omöjligt.

---

² Detta finns behandlat i min avhandling *Mellan två internationaler* (Kristianstad 1974) [Finns på marxistarkivet: [Mellan två internationaler - Socialistiska Partiet 1929-1937 – Red anm](#)]

³ AU-protokoll 6.10 1936.

⁴ *Ibid.*, s. lf, 2, 3, 4.

Det visade sig dock att partiledningens majoritet slöt upp bakom partiets ordförande.⁵ Anderssons förslag avvisades och även en av Kilbom författad mildare skrivning. Likaså stoppades en ledare, som Kilbom skrivit i anslutning till Emil Anderssons resolutionsförslag.⁶ I den solidaritetsförklaring, som följande dag återgavs i partiets huvudorgan⁷, saknades alla krav på vapenhjälp till Spanien; i stället uppmanades de fackliga organisationerna att förse den spanska armen och civilbefolkningen med kläder, livsmedel och läkemedel.

I ett par ledare i *Folkets Dagblad* de följande dagarna utvecklade Flyg ytterligare sina tankgångar. Bakgrunden till ledarna var att Sovjet-Unionen inför noninterventionskommittén deklarerat, att man ansåg sig bunden av dess bestämmelser i lika hög grad som andra makter, varvid man syftade på de tre fascistiska staterna. Sovjet-Unionens utspel innebar, att man förbehöll sig rätten att leverera vapen till den spanska republiken, samtidigt som man kvarstod i noninterventionskommittén och formellt följde dess bestämmelser.

Trots att *Folkets Dagblad* tidigare angripit Sovjet-Unionens uppslutning bakom det allmänna vapenembargot som 'ett övergivande av den internationella socialismens principer',⁸ välkomnades minst av allt den nya sovjetiska åtgärden av Flyg.⁹ Å ena sidan förklarades det ryska beslutet vara alltför sent tillkommet för att kunna få någon betydelse; å andra sidan förklarades det – något överraskande – trots detta ha ställt Europa inför hotet av ett nytt storkrig. Sovjet-Unionens vägran att leverera vapen till Spanien hade tidigare av Flyg åberopats som ett av skälen till varför även Sverige borde avstå. Trots att detta skäl nu fick sägas ha bortfallit, vände sig Flyg mycket bestämt mot en omprövning av den svenska inställningen. 'För Sverges arbetarklass och för svenska regeringen gäller det för dagen att intaga en lugn, kallt avvaktande hållning.' Innan läget hunnit klarna gällde det, fortsatte Flyg, att undvika ett 'stämningbetonat engagemang. Ty Spaniens folk är, såsom tidigare Abessinieners folk var, en bricka i stormakternas ställningsspel, som måhända nu går över i en ny överraskande omgruppering'.

Flygs inställning till dem, som förordade svensk vapenexport präglades vidare av en sådan aggressivitet och oförsonlighet, att redan den bidrog till att väcka uppmärksamhet.¹⁰

På det CK-möte, som sammankallats för att behandla partiets dåliga resultat vid årets andrakammarval, fick partiledningen och Flyg uppbära förnyad kritik för hållningen i vapenexportfrågan.¹¹ En av kritikerna betonade särskilt de negativa följderna av Flygs artiklar för partiet. 'Det är inte blott kommunisterna, som irriterats av dessa artiklar. Många av våra bästa medlemmar har oroats och irriterats av dem. Många arbetare ute i landet har reagerat mot ordvalet

⁵ Endast Kilbom, Andersson och Spångberg stödde partisekreterarens utkast. De båda första anförde därpå sina reservationer till protokollet.

⁶ Ledaren återfanns i acceptabel omarbetning i *FD* 7.10 36 (Hjälp de spanska arbetarna; K. K.). I *FD* den 5.10 hade uppenbarligen Kilbom använt sig av *Pressrevyn* till att föra fram sina önskemål om vapenexport från de demokratiska staterna till Spanien. Den 10.10 fanns återigen sådana avvikande synpunkter att läsa i *FD*:s *Pressrevy*, denna gång via ett citat från *Arbetar-Posten*: 'De spanska arbetarnas vapenfråga måste lösas och härvidlag bör Sovjet-Unionens och Frankrikes m. fl. regeringar göra sin skyldighet. Det skulle ha en avgörande betydelse för värdet av demokratin, om därtill erhöles stöd från andra håll, bl. a. från den svenska regeringen . . .

⁷ *FD* 7.10 1936.

⁸ *FD* 25.8 1936 (Spanien).

⁹ *FD* 9.10 1936 (Sovjet-Unionen och Spanien; N. F-g).

¹⁰ *FD* 10.10 1936 (N. F. och Spanien; N. F-g). Jfr *Ny Dag* 10.10, där man finner Flygs artikel från den 9.10 'upprörande' men samtidigt förvanskar hans varning för 'stämningbetonat engagemang' till att gälla inställningen till hela kriget. *Ny Dag* hade visserligen tidigt (jfr. *Ny Dag* 5.8 1936) krävt, att de 'demokratiska NF-länderna' borde lämna krigsmateriel till Spanien, men kanske främst till följd av Sovjet-Unionens hittillsvarande hållning var det ingen fråga, som partiet eller tidningen än så länge kunde driva särskilt energiskt.

¹¹ CK-protokoll 17-18/10 1936.

i dessa ledare och jag vill bestämt säga ifrån att det får vara slut i fortsättningen med dylika tendenser.’¹²

I sitt försvar för sina artiklar var Flyg angelägen framhålla att han med sitt krav på neutralitet aldrig avsett neutralitet gentemot arbetarklassens kamp. Det han vände sig mot var att Sverige, ett kapitalistiskt samhälle, skulle sända vapen till Spanien och därigenom riskera att dra in den svenska arbetarklassen i en krigisk konflikt med Tyskland, en konflikt som enligt Flyg omöjlig kunde befrämja arbetarklassens socialistiska målsättning. I detta sammanhang gav han principen om svensk icke-inblandning i den europeiska politiken en ännu klarare precisering än hittills. ‘Men jag vill att vi skall hålla linjen om Sverges neutralitet ända fram till den situation, då det brinner i knutarna och även då hålla linjen klar.’¹³ Flyg var dock inte motståndare till vapenexport i alla lägen; om den skedde via arbetarnas egna organisationer, kunde han stödja den.¹⁴

CK-mötet övervann således inte de inre motsättningarna i den spanska frågan; hur djup splittringen var framträdde med all tydlighet, då partiets tidning i Göteborg fortsatte att kräva vapen åt Spanien och dessutom explicit riktade havet till ‘arbetarregeringarna i Sverge, Danmark och Norge’.¹⁵

Sedan Sovjet-Unionen inlett sin vapenexport till Spanien började även SKP att än mer energiskt kräva detsamma av den svenska regeringen – ett krav som även aktualiserades av den svenska spanienrörelsen – samtidigt som SP:s hållning utsattes för en allt tilltagande kritik.¹⁶ Det Socialistiska partiets linje kom därigenom att framstå som allt mer särpräglad och säregen.

Det kan nu vara lämpligt att kort sammanfatta argumenten bakom den hållning, som SP och med Flyg som drivande kraft intog. Av de interna diskussionerna framgick det, att den förespråkade statliga svenska neutraliteten inte primärt utgick från pacifistiska tankegångar: vapenexport kunde accepteras, så länge den omhänderhades av arbetarklassens självständiga organisationer. Av två skäl, däremot, kunde man inte kräva detta av en kapitalistisk stat; redan kravet som sådant kunde skapa illusioner om en sådan stats karaktär; en svensk statlig vapenexport till Spanien riskerade vidare att dra in landet i krigiska förvecklingar med Tyskland. I ett krig mellan fascistiska och borgerligt demokratiska stater krävde dock SP absolut neutralitet från arbetarklassens sida; man var inte beredd att ta ställning för någon sida, eftersom en sådan konflikt skulle utkämpas mellan kapitalistiska makter; att deras statsformer skilde sig från varandra var i detta sammanhang av underordnat intresse. Om

¹² Ibid., s. 30, Gustaf Larsson.

¹³ Ibid., s. 20.

¹⁴ ‘Det är min uppfattning, att vi skulle på ett tidigare stadium tagit ställning och sökt genom arbetarorganisationerna ordna vapen åt Spaniens arbetande folk.’ Ibid., s. 35.

¹⁵ *Arbetar-Posten* 28.11 1936.

¹⁶ Den 2 november uppvaktade den kommunistiska riksdagsgruppen statsministern och krävde att Spanien skulle få köpa vapen. Belysande för SKP:s agitation mot SP är följande: ‘Sverges arbetare har krävt att Sverges regering och andra demokratiska regeringar skulle understödja Sovjet-Unionen i dess kamp mot den tysk-italienska interventionen och att den diplomatiskt skulle stödja Spaniens regering och upphäva vapenbojkotten mot Spaniens regering . . . Det finns dock en man inom arbetarklassen som oreserverat och energiskt ställer sig på samma linje som mr Eden vid försvaret för noninterventionskomedien och som framför allt bekämpar varje svenskt ställningstagande till förmån för den spanska regeringen. Behöver vi säga att den mannen är Nils Flyg? ... Tror hr Flyg verkligen att det går att inbilla folk att det blir krig om Sverges regering tar ett initiativ för att få andra demokratiska regeringar med på en stödaktion för Spaniens lagliga demokratiska regering? ... Herr Flygs argumentering är hämtad från högerpressen och nazistpressen, som också bekämpar varje svenskt ställningstagande för den kämpande demokratin i Spanien.’ *Ny Dag* 10.12 1936 (Folkets Dagblads Edenlinje är en krigets linje).

partiet genom att kräva statlig vapenexport bidragit till att framkalla en dylik konflikt, skulle det, menade man, bli omöjligt att upprätthålla denna neutralitetslinje.

Detta var en gammal kommunistisk argumentering. 'Principiellt' var den oantastlig, men den kom att radikalt begränsa partiets handlingsmöjligheter. Utvägen med vapenexport via arbetarorganisationerna var en meningslös gest eftersom inga därtill kapabla organisationer fanns; resultatet blev i stället en total handlingsförklammning. Läget för SP förvärrades ytterligare av det faktum, att det spanska inbördeskriget till så stor del hade karaktären av ett klasskrig och så fullständigt engagerade den svenska arbetarklassen.

Men det är viktigt att notera en annan omständighet; de principiella resonemangen ovan användes inte i den utåtriktade propagandan – förmodligen ansågs de alltför svaga. I denna fanns det i stället en klar tendens att – oberoende av klassinnehållet – uteslutande framhäva krigsrisken och behovet av fred. 'Vi har hävdats och vi understryker det ytterligare här: fredens bevarande är i nuvarande situation betydelsefullare än någonsin. Detta sett inte minst ur det svenska folkets intressesynpunkt'.¹⁷ Förmodligen var det av taktiska skäl, man valde att särskilt betona sådana synpunkter; men i gengäld riskerade partiet att därigenom bli talesman för en närmast generell utformad princip för svensk icke-inblandning i utländska angelägenheter fristående från deras klasskaraktär. Det låg nära till hands att kravet på internationell solidaritet ersattes av en nationell inskränkthet.

Sedan Kilbom vid nyåret 1937 återvänt från en sjukhusvistelse och givit antiflyg-oppositionen en fastare kontur drogs åter vapenexportfrågan fram och blev föremål för en våldsam sammandrabbning inom arbetsutskottet.¹⁸ Det hela föranleddes av att riksdagsgruppen till AU remitterat en begäran från Ture Nerman om att i första kammaren få framföra en interpellation till utrikesministern, om Sverige – efter noninterventionspolitikens sammanbrott – hade för avsikt att upprätta fullständiga handelsförbindelser med Spanien och framför allt om man avsåg att upphäva vapenembargot.

Flyg deklarerade med en gång, att Nermans interpellation 'under inga förhållanden' kunde få framföras i riksdagen och han upprepade sina tidigare argument om riskerna med en svensk säraktion i vapenfrågan. En av Flygs anhängare, Carl Bergström, frågade direkt, om man önskade, att Sverige skulle delta på fransk-rysk sida i ett kommande krig.

Huvudförsvararen av Nermans interpellation var Emil Andersson, medan Kilbom och i synnerhet Oskar Samuelsson stod för den häftigaste kritiken mot Flyg och partiets hittillsvarande hållning. Andersson krävde vidare, att frågan om Nermans interpellation skulle skickas ut på omröstning bland CK:s ledamöter; han var uppenbarligen angelägen att åter få hela partiledningen att ta ställning till den spanska frågan om inte annat för att utröna, ifall Flygs ställning försvagats efter det senaste CK-mötet.

Kilbom upprepade oppositionens tidigare framförda synpunkter; SP kunde aldrig förhålla sig neutralt i ett klasskrig; av den anledningen vore det också ovidkommande att motivera neutralitetslinjen med önskan att i framtiden kunna hålla sig utanför ett krig mellan kapita-

¹⁷ FD 2.12 1936 (Sverige och Spanien; N. F-g). Ännu utförligare framfördes dessa tankegångar i FD den 9.12 1936 (Frågor till Spaniens "sanna vänner"; N. F-g). 'I varje fall hävdar vi, att i nuvarande situation alla krafter måste inriktas på ett nytt storkrigs förhindrande.' Teoretiskt erkände visserligen Flyg i fortsättningen, att arbetarklassen inte kunde vara motståndare till alla krig, men, fortsatte han, 'alla känner vi varmt med den spanska regeringen och dess tappra folk. Men våra krav på solidaritetsaktioner kan ej byggas blott på vad vi känner. Vi måste tänka igenom hela problemet till ändpunkten och vara beredda att taga alla tänkbara konsekvenser. Inte minst i allvarstider som nuets är detta A och O för alla politiska krav av utrikespolitisk karaktär'. Att kräva av den svenska regeringen att sända vapen till Spanien var enligt Flyg 'brottsligt ansvarslost', till följd av det därigenom skapade krigshotet.

¹⁸ AU-protokoll 14.1 1937.

listiska stater. Då Kurt Forslund från ungdomsförbundet talade emot att begära vapen från en kapitalistisk regering, avfärdades detta av Kilbom som 'gammalt sillénprat'. Vidare varnade han för de svårigheter, partiet kom att stå inför, om inte partiets politik ändrades; han hade redan fått motta protester mot hållningen i Spanienfrågan.

Samuelsson angrep främst den passivitet, som enligt honom utmärkte partiledningen. 'Flyg vill ingenting. Han vill varken legal eller illegal kamp för Spaniens arbetare. Han vill varken parlamentariska eller utomparlamentariska aktioner.'¹⁹

Oppositionens framstötter var dock helt resultatlösa; med elva röster mot fyra beslöt arbetsutskottet, att Nerman inte skulle få framföra sin interpellation samt att CK inte skulle höras i frågan.²⁰

I själva verket rörde sig inte debatten längre om de eventuella sakliga förtjänsterna bakom de två olika ståndpunkterna; debattens centrala innehåll var i stället Flygs ställning som partiordförande. Att det förhöll sig så framgick inte minst av två inlägg till försvar för den förda politiken. Då Carl Bergström varnade för följderna av en kursändring, underströk han, att endast kommunisterna skulle vinna därpå samt att det hela skulle framställas som ett direkt nederlag för partiordföranden.²¹ Under protester av flera av de närvarande angrep Samuelsson de au-medlemmar, som 'slår vakt om Nils Flyg och offerar Spaniens arbetare'. Debatten inom arbetsutskottet kring Nermans interpellationsförslag behöver således inte nödvändigtvis ha utvisat, att alla som stödde Flyg samtidigt omfattade den förda politiken – även om inget finns som talar mot detta; vad debatten däremot helt övertygande visade var att Flyg alltjämt åtnjöt ett orubbat förtroende inom partiledningens majoritet och att oppositionens försök att försvaga detta hade drabbats av ett fullkomligt misslyckande.²²

Men spanienfrågan var därmed inte ur världen; i stället kom den att förorsaka en av de uppenbarligen allra våldsammaste sammanstötningarna, denna gång inom partiets riksdagsgrupp.²³ Med anledning av en regeringsproposition, som olagligförklarade frivilligt deltagande på den spanska republikens sida, förberedde SP en motion mot regeringsförslaget. Motionsförslaget hade utarbetats av Flyg och innehöll moment, som gjorde den oacceptabel för riksdagsgruppens majoritet.²⁴ Följden blev, att Nerman och Verner Karlsson vägrade underteckna

¹⁹ Ibid., s. 6.

²⁰ För röstade Karl Kilbom, Emil Andersson, Oskar Samuelsson och August Spångberg. Mot röstade Nils Flyg, Arvid Olsson, Herman Johansson, Hilmer Nilsson, Carl Bergström, Axel Månsson, Anna-Stina Pripp, Andreas Johnsson, Kurt Forslund, Viktor Herou samt Erik Höglund.

²¹ Ibid., s. 8.

²² Sedan Nermans interpellation avvisats, uppdrog arbetsutskottet åt honom och Flyg att gemensamt utarbeta en interpellation, som stämde överens med partiets uppfattning. Den 18 januari framfördes denna av Flyg i andra kammaren. (*Riksdagsprotokoll andra kammaren*, 1937, 3:5 ff.) I stället för att förorda vapenexport till Spanien efterlyste interpellanten tvärtom ett generellt svenskt vapenexportförbud, så att även andra länder med intressen i Spanien skulle drabbas och inte enbart Spanien. De enda positiva krav Flyg ställde på regeringen gällde en svensk humanitär hjälpinsats.

²³ I Kilboms efterlämnade handlingar (Kartong 4) återfinns en pärm betitlad 'Några blad från en partipolitisk episod år 1937'. I denna pärm finns en handskrivna redogörelse för detta möte med riksdagsgruppen, visserligen odaterad men att döma av skrivstil och förkortningar skriven i omedelbart samband med mötet.

I Kilboms tredje memoardel, *Cirkeln slutet*, s. 283 f, lämnas en skildring av samma möte, vilken delvis överensstämmer med den handskrivna men i övrigt är ännu mer upprörd och dramatisk. Om Kilbom för sina memoarer använt sig av en annan minnesanteckning än den bevarade eller om han i efterhand 'bättrat på' med utgångspunkt från den bevarade uppteckningen – vilket väl är det troligaste – är ändå förhållandevis likgiltigt; den förbittrade och oförsonliga stämningen inom riksdagsgruppen framträder i båda versionerna.

²⁴ Riksdagsgruppen bestod vid denna tid av följande personer: Nils Flyg, Arvid Olsson, Karl Kilbom, Ture Nerman, Verner Karlsson, August Spångberg samt Viktor Herou. I spanienfrågan var Kilbom, Nerman, Spångberg och Karlsson bestämda motståndare till Flyg, medan denne kunde räkna med fullt stöd från Olsson och åtminstone välvillig neutralitet från Herou. I varje fall var riksdagsgruppens majoritet motståndare till Flyg. Vid det aktuella sammanträdet är det vidare möjligt, att Arvid Olsson inte var närvarande; han omnämns således

motionen i befintligt skick; först måste, krävde de, de kritiserade avsnitten utgå och i synnerhet då en formulering, som enligt dem innebar, att 'Sverges uppträdande måste följa stormakternas'.²⁵ Det var uppenbarligen Flygs krav på svensk statlig neutralitet, som återkom i motionen, ty Kilbom framhöll, att 'partiet är i uppror mot dessa neutralitetssynpunkter i Spanienfrågan'.²⁶ Enligt Kilboms samtida anteckningar skall gruppens angrepp på Flyg ha försatt denne i ett tillstånd av våldsam upphetsning; Kilbom anklagades för illojalitet och hotades med uteslutning ur partiet.²⁷

Eftersom Flygs ursprungliga motionsutkast inte finns bevarat låter det sig inte säkert fastställas, om han gav efter för angreppen. I den motion, som partiet till slut framförde, finns likväl i förbigående en passage, som uppenbarligen direkt härstammar från Flyg.²⁸ 'Vi förstå, som vi tidigare hävdad, regeringens svårigheter att inta en annan statlig ståndpunkt än de övriga s. k. demokratiska stater genomdrivit i Londonkommittén.' Det kan inte gärna ha varit denna relativt beskedliga utsaga, som föranlett oppositionen att beskylla Flyg för att stödja Franco. Förmodligen tvingades Flyg avlägsna en del av sina neutralitetssynpunkter och acceptera en kompromiss, där den ovan anförda formuleringen likväl tilläts av opponenterna.

Det inträffade hade ändå på ett avgörande sätt visat, att de personliga och politiska motsättningarna mellan Flyg och Kilbom nu nått en sådan grad av oförsonlighet, att deras samvaro i Se framstod som allt orimligare. Sammandrabbningen den 24 februari måste för båda ha gett vid handen, att en slutgiltig uppgörelse mellan dem och deras respektive sympatisörer inom partiet var ofrånkomlig. De mest elementära förutsättningarna för ett gemensamt fortsatt samarbete saknades.²⁹

Revolution eller restauration: förhållandet till POUM

Det spanska inbördeskriget var inte bara en kamp mellan fascism och demokrati, där folkfrontskoalitionen försvarade den borgerliga demokratin. Inom folkfronten rådde dessutom långtgående meningsskiljaktigheter om på vilken grundval den antifascistiska kampen skulle föras. För kommunisterna, huvuddelen av socialistpartiet samt de borgerliga deltagarna var saken enkel: det gällde att besegra fascismen och återupprätta det spanska samhälle, som fanns före den 18 juli. Mycket bestämt vände man sig mot varje försök att utnyttja inbördeskriget till att främja en socialistisk politik, som syftade till arbetarklassens maktövertagande. Kommunisterna var de som kanske mest energiskt fördömde en sådan politik. Den skulle, menade de, splittra folkfronten, stöta bort de borgerligt-demokratiska grupperna och underlätta Francos seger. Kommunisterna kom på så sätt att under inbördeskriget ikläda sig rollen av privategendomens och den borgerliga rättvisans främsta beskyddare.

---

varken i memoarerna eller i den handskrivna versionen. Flyg skulle således vid detta tillfälle haft att möta fyra bestämda opponenter och själv sakna helhjärtat stöd från någon.

²⁵ Citeras i den handskrivna redogörelsen.

²⁶ Enligt den handskrivna redogörelsen. I memoarerna återges detta påstående, men efterföljs dessutom av följande: '... som inget annat är än hjälp åt Franco', vilket onekligen har karaktären av en rekonstruktion.

²⁷ 'Rusar fram (Flyg) till Kilbom och hytter med händerna samt skriker: Du förbannade knöl. Du är illojal som partisekreterare, det skall bli slut med det annars åker du. Mitt tålamod är slut nu.'

²⁸ Motion nr 425.

²⁹ Det är på sitt sätt belysande för läget inom partiet, att när frågan om frivilligförbudet diskuterades i första kammaren, så nonchalerade Ture Nerman fullkomligt partiets officiella ståndpunkt och framförde sin egen uppfattning i osedvanligt provocerande vändningar. Enligt Nerman borde således Sverige ha ställt sig utanför non-interventionskommittén och 'bibehållit de normala affärsförbindelserna med Spanien – även vapenleveranserna – skickat pansarbåtar att skydda den svenska handeln – det finns ju ett försvar'. *Riksdagsprotokoll, första kammaren, 1937, 16:19 f.*

I *Folkets Dagblads* referat av Nermans inlägg den 4.3 var alla anspelningar på pansarbåtar borta.

Denna strategi utsattes för en mer eller mindre häftig kritik från två håll inom folkfronten: CNT, den syndikalistiska rörelsen, samt POUM.³⁰ Av dessa båda var naturligtvis syndikalisterna med sina miljontals anhängare de mest betydelsefulla, medan POUM var förhållandevis betydelselöst, även om inbördeskriget medförde ett kraftigt uppsving för denna rörelse.³¹ Dessa båda organisationer framträdde med program, som var varandra nära besläktade: den spanska fascismen ville de bekämpa inte på den borgerliga demokratin grundval utan med ett klart utformat socialistiskt alternativ som målsättning. Endast därigenom vore det möjligt att mobilisera arbetar- och bondeklassen till ett framgångsrikt bekämpande av upprorsmännen. Att ställa upp den gamla borgerliga demokratin som mål för kampen skulle aldrig, ansåg dessa kritiker, tillräckligt kunna entusiasmera de lägre klasserna.

I det första skedet av inbördeskriget fick de revolutionära grupperna överhanden. Det var inte den övervägande borgerliga folkfrontsregeringens insatser, som förhindrade ett omedelbart fascistiskt maktövertagande; republikens tillfälliga räddning garanterades av arbetarorganisationernas egna självständiga miliser. I Katalonien, där CNT dominerade och där POUM hade så gott som alla sina anhängare, ledde detta förhållande till en situation av direkt arbetarmakt över både administration, produktion och krigföring. I sina försök att upprätthålla detta läge kom dessa organisationer snart i konflikt med den övriga delen av folkfronten, som eftersträvade att återupprätta den statliga auktoriteten över den civila och militära sektorn och förhindra att folkfrontens kamp gled över på en revolutionär socialistisk nivå; denna linje drevs särskilt energiskt av de spanska kommunisterna. I särskilt hög grad POUM blev ett offer för denna politik.

POUM hade i början av 1936 med starka reservationer anslutit sig till folkfrontens valkartell men samtidigt förbehållit sig full handlingsfrihet att driva sin egen revolutionära linje. Partiets hållning till folkfronten var således mycket tvetydig; den vacklade mellan tillfälligt stöd och principiellt avståndstagande: samtidigt som man fortsatte att kräva arbetarkontroll över krigföringen, accepterade man en ministerpost i den katalanska regeringen efter krigsutbrottet.

I december 1936 framtvingade ryssarna med hot om att inställa sina vapenleveranser att POUM:s regeringsrepresentant avgick. En stor del av kommunisternas ansträngningar koncentrerades därefter på att slå ut POUM; kampanjen mot organisationen fördes med moskvaprocessernas vokabulär: POUM anklagades för att bestå av trotskister³², fascister och francoagenter. Bakom den kommunistiska kampanjen låg inte bara motsättningarna kring hur kriget skulle föras; i minst lika hög grad upprördes kommunisterna av POUM:s skarpa kritik av Sovjet-Unionens inrikes- och utrikespolitik.³³

I mitten av juni 1937, då den statliga auktoriteten definitivt var återställd och premiärministern, vänstersocialisten Caballero, vars politiska radikalism varit den politiska förutsättningen för denna utveckling, tvingades avgå och ersattes av högersocialdemokraten

³⁰ POUM (Partido obrero de unificación marxista - motsvarande närmast Arbetarpartiet för marxistiskt enande) hade bildats i början av 1935 som en sammanslagning av två grupper; Joaquin Mauríns högerkommunistiska utbrytning ur det spanska kommunistpartiet 1931, Federación Comunista Ibérica, och Andrés Nins trotskistgrupp Oposición Comunista. Om man vill använda den rådande Komintern-terminologin skulle man kunna tala om ett 'trotskistiskt-bucharinistiskt block'. För POUM:s bakgrund se Broué & Témime, a. a., som ger en utförlig presentation av organisationen.

³¹ Det är svårt att få säkra uppgifter om POUM:s styrka; före inbördeskriget skall man ha haft 5-10 000 medlemmar, medan man under inbördeskriget som högst skall ha uppnått 60 000 medlemmar.

³² Detta var den allra vanligaste beskyllningen mot POUM från kommunistiskt håll. Det bör dock framhållas, att POUM på intet sätt, vare sig politiskt eller organisatoriskt stödde den politiska linje, som Trotskij och dennes sympatisörer framförde under denna tid. Jfr för övrigt Leon Trotsky, *The Spanish Revolution 1931-39* (New York 1973) som till mycket stor del består av en våldsam polemik mot just POUM.

³³ I synnerhet fördömde man moskvaprocesserna och ifrågasatte helt Trotskijs skuld. Ett förslag att bevilja Trotskij asyl i Barcelona kan heller inte ha gjort kommunisterna mer positivt inställda till POUM.

Negrin, följde olagligförklarandet av POUM. En stor del av ledningen häktades och en av POUM:s främste ledare, Andres Nin, den tidigare ministern i katalanska regeringen, blev i hemlighet avrättad.

I likhet med SP tillhörde POUM Londonbyrån³⁴ och dess politiska linje överensstämde i stort med de analyser, som Londonbyrån alltefter folkfrontstaktikens införande utformat. Det första ställningstagandet till POUM:s hållning i inbördeskriget, som förekom i SP:s press bestod också av ett uttalande från byrån till stöd för POUM.³⁵ I uttalandet lovordades de spanska kamraterna för sin 'klokhets att förbereda kampen genom att upprätta sovjeter, som är färdiga för aktion'.

I ett uttalande en månad senare tog byrån ställning även till kampens sociala innehåll. Inbördeskriget var, förklarade man, en kamp mellan 'arbetarklassen och fascismens krafter ... Byrån erkänner', fortsatte man vidare, 'att Spaniens arbetarklass bär bördan av kampen mot fascismen och att den, om den segrar, icke kommer att nöja sig med att återvända till den kapitalistiska liberala demokratin, som existerade före fascistkuppen'.³⁶

I mitten av augusti utkom en broschyr skriven av Emil Andersson, som gav den första sammanhängande framställningen från SP-håll över det spanska inbördeskrigets sociala karaktär.³⁷ Den spanska republiken, förklarade Andersson, hade räddats till följd av arbetarklassens insatser. Redan av den anledningen stod det klart, att arbetarna inte kunde nöja sig med att enbart försvara den borgerliga republiken utan att de måste gå vidare mot den sociala revolutionen. 'I dag rör det sig i Spanien om att förändra republikens sociala innehåll'.³⁸ I detta sammanhang uttryckte Andersson sitt helhjärtade stöd åt den politik, som POUM och syndikalisterna hittills bedrivit. Särskilt underströk han vikten av att arbetarna bevarade sina autonoma militära förband och inte underställde dem den borgerliga statens kontroll. 'I Spanien visar det sig åter tydligt att armen inte är något vapen för demokratin försvar. Spanien har med all tydlighet visat, att endast den väpnade arbetarklassen under ledning av egna organisationer och i egna milisförband – där arbetarna själva väljer sina befälhavare – kan erbjuda ett säkert skydd åt demokratin och folkets väl.'³⁹ Vad gällde den militära sektorn gällde i lika hög grad hela näringslivet; socialiseringsprocessen fick inte avbrytas utan måste fortgå och ytterligare konsolideras.

En politisk utveckling i denna riktning stod dock inför stora problem; å ena sidan, hävdade Andersson, var en utveckling i revolutionär riktning en nödvändig förutsättning för en seger mot fascismen i inbördeskriget, men å andra sidan bekämpades denna radikala utveckling av folkfrontens högerkrafter. 'Reformisterna kommer förmodligen att vilja nöja sig med att trygga den borgerliga republiken. Det är sannolikt, att icke heller kommunisterna vill gå utanför folkfrontens mål. Om arbetarrörelsen fasthåller vid dessa mål, så kan nederlaget icke utebli, ty då kommer de borgerliga krafterna att ha möjlighet att samla sig och med hjälp av den i grunden oförändrade borgerliga statsmakten bärga den slutliga segern för sina intressen'.⁴⁰

Även om Andersson således slöt upp bakom POUM:s hållning, så var han långt ifrån övertygad om att denna linje skulle segra. 'Man kan i detta ögonblick icke förutsäga, huruvida

³⁴ Londonbyrån var det allmänt använda namnet på en sammanslutning av diverse fristående organisationer, som stod mellan andra och tredje internationalen. Där ingick förutom POUM och SP även SAPD från Tyskland och det engelska ILP.

³⁵ FD 30.7 1936.

³⁶ FD 24.8 1936.

³⁷ Emil Andersson, [Spanien i revolution. Vad lär oss den blodiga kampen för demokratin?](#) (Stockholm 1936). Broschyren utkom den 18 augusti.

³⁸ Ibid., s. 5.

³⁹ Ibid., s. 15.

⁴⁰ Ibid., s. 14.

arbetarnas politiska och organisatoriska kraft kommer att räcka till för att förvandla det borgerliga Spanien till en proletär stat ... Det är möjligt att krafterna icke räcker till.’⁴¹

Men denna pessimism fick dock inte Andersson att ansluta sig till den kommunistiska ståndpunkten enligt vilken alla tankar på revolution måste uppskjutas tills inbördeskriget var vunnet och att arbetarklassen till dess måste acceptera den statliga auktoriteten, upplösa sina egna förband och avbryta socialiseringsprocessen. För POUM liksom för Andersson var en sådan uppfattning orimlig; detta vore i stället den säkraste garantin för ett nederlag i kriget. För arbetarklassen gällde det i stället, menade Andersson, att – om det den proletära staten inte kunde skapas nu – till varje pris hålla fast vid de vunna erövringarna och att ‘gestalta republiken så, att den erbjuder möjlighet att på kort tid förändra landets sociala struktur’.⁴² Av den anledningen var det nödvändigt att rensa ut alla opålitliga element ur armén, förvandla de stridande till milisförband och införa arbetarnas kontrollorgan inom statsapparaten.

SP hade således slutit upp bakom POUM:s strategi i det spanska inbördeskriget, men det var likväl ingen stor fråga, som partipressen drev intensivt. Under de följande tre månaderna återkom man relativt sällan till dessa speciella frågeställningar. POUM:s framsteg och insatser i inbördeskriget noterades, men huvuddelen av exempelvis *Folkets Dagblads* rapportering och kommentarer kring kriget kretsade kring den rent militära kampen i Spanien och det diplomatiska stormaktsspelet däromkring. De motsättningar, som förelåg inom folkfronten, behandlades inte i partiets press; detta var också ganska naturligt, då dessa ännu inte hade tagit sig konkreta och praktiska uttryck.

På Londonbyråns brysselkonferens i månadsskiftet oktober/november fick SP:s representanter, Flyg och Andersson, för första gången efter krigsutbrottet kontakt med POUM. Från Spanien deltog inte mindre än trettio ombud, som med några få undantag alla företrädde POUM eller av POUM kontrollerade organisationer. Då Andersson senare redovisade sina intryck från mötet, betonade han överensstämmelsen mellan POUM:s och SP:s inställning till inbördeskriget. Däremot var han tveksam, om det spanska partiet ‘behärskar situationen’.⁴³ Här återkom således något av den tveksamhet, som han formulerade i sin broschyr om Spanien.

De av kommunisterna ledda motåtgärderna mot POUM i Spanien inleddes i mitten av december, då man framtvängde Nins avgång ur den katalanska regeringen och då den POUM-fientliga propagandan alltmer började föras i samma upphetsade termer, som förekom vid Moskvaprocesserna. Nin avgick den 16 december och följande dag kunde man läsa i Pravda, att ‘vad angår Katalonien så har upprepningen av trotskister och anarkister börjat och kommer att bedrivas med samma energi som i Sovjet-Unionen’.⁴⁴

I takt med att förföljelserna mot POUM ökade, så ökade också SP:s försvar för organisationen: i fortsättningen publiceras en rad artiklar, som alla tar POUM i försvar och angriper kommunisternas åtgärder. Främst anklagades de spanska kommunisterna för att vilja splittra den revolutionära fronten och få den sociala revolutionen att upphöra.⁴⁵

I en artikel av CK-ledamoten Jonas Björke⁴⁶ framställdes POUM som Spaniens enda verkligt leninistiska parti och författaren ställde sig helt bakom POUM:s huvudparoll: ‘Krig vid fronten, socialistisk revolution bakom fronten. Den socialistiska revolutionen är den ovillkorliga förutsättningen för den militära segern.

⁴¹ Ibid., s. 16.

⁴² Ibid., s. 16.

⁴³ AU-protokoll 10.11 1936.

⁴⁴ Cit. av Thomas, a. a., s. 457.

⁴⁵ Se t. ex. FD 16.12 och 19.12 1936.

⁴⁶ FD 24.12 1936.

Samtidigt som POUM av Komintern-partierna beskylldes för att vara en trotskistisk sabotörsgrupp i tjänst hos Franco med uppgift att splittra och försvaga folkfronten fastslog Björke i den ovan nämnda artikeln: 'Vi kan säga att det Socialistiska Partiet i Sverige är stolt över att ha sådana hjältar som partikamrater. Ny Dag må skrika aldrig så mycket. Vi fruktar emellertid att något är i görningen, som Ny Dags artiklar skall förbereda. Skall Spaniens revolution även gå igenom sin Kerenskijperiod, skall även Spanien få sin Noske?'

I den svenska kommunistiska pressen fördes samtidigt en våldsamt kampanj mot POUM, där alla de internationellt gångbara beskyllningarna upprepades.⁴⁷ Beskyllningarna tillbakavisades indignierat av SP,⁴⁸ och det är ingen tvekan om att denna stridsfråga mellan SKP och SP ytterligare bidrog till att försämra relationerna mellan de båda partierna.

I slutet av december fick SP ännu närmare kontakter med POUM, då en representant för ungdomsförbundet, Evald Höglund, begav sig till Barcelona, där han bland annat deltog i POUM:s exekutivmöten. Under januari och februari var det främst denne Höglund, som stod för reportagen från Spanien i såväl partiets som ungdomsförbundets press.⁴⁹

---

⁴⁷ Några korta citat och rubriker kan återskapa den rådande atmosfären. Sedan *Ny Dag* fram till december förtigit POUM:s existens, inleddes kampanjen med en artikel av Just Lippe den 14.12. 'Det är min bestämda uppfattning att kampen mot provokatörerna kommer att utbryta inom de närmaste dagarna. Jag är emellertid också övertygad om att de arbetande massorna i Barcelona . . . skall förstå att slå ner Hitlers och Mussolinis vapendragare lika energiskt som de ryska kamraterna tidigare har gjort det.' 19.12: 'POUM-provokatörerna utrensade', 21.12: 'Trotskistiska provokatörer i Spaniens frihetskamp', 7.1: 'Trotskisternas förrådiska verksamhet i Spanien', 2.2: 'POUM-trotskisterna deserterar från fronten . . . Uppträder som Hitlers och Francos hjälpare . . . koncentrerar sig helt på hetsen mot folkfronten och mot Sovjet, 4.2: 'POUM-trotskisternas drängtjänster åt fascismen', 11.3: 'POUM har blivit en stödtrupp för fascisterna, POUM har blivit en mot det spanska folket fiendlig organisation. Det spanska folket kommer också att behandla dess brottsliga ledare efter förtjänst . . . Att vara trotskist är detsamma som att vara agent för fascismen. Att försvara trotskister är detsamma som att försvara fascistens agenter. Att sympatisera med trotskismen är detsamma som att sympatisera med fascistens agenter. Att icke avslöja trotskismen är att göra fascismen en tjänst. Det är lärdomarna från trotskisternas verksamhet överallt, i Sovjet-Unionen, i Spanien – och i Sverige.'

⁴⁸ Se t. ex. *FD* 5.2 1937 (Mot förtalarna!), 11.2 'Vi är stolta över ert parti' och 20.2 'POUM är Spaniens enda revolutionära politiska parti'.

⁴⁹ AU-protokoll 14.1 1937. Se vidare t. ex. *FD* 15.1 1937, 'Spanien skall omdanas till arbetarstat. Den sociala revolutionen på dagordningen. Kommunisterna har svikit.'; 3.2, 10.2, 15.2 [samtliga dessa artiklar ingår i artikelsamlingen [Socialistiska Partiet och POUM](#)]. Se också *Socialistisk Tidskrift* 1937:3, s. 75 ff [artikeln Den sociala revolutionen i Spanien] som ingår i artikelsamlingen [Socialistisk Tidskrift om spanska inbördeskriget](#)], samt *Avantgardet* 1937:2: 'Spanien just nu: Folket vill socialism: 'Folkmassorna vill nämligen inte att revolutionen skall stanna vid den borgerliga republiken. De vill fullständig socialisering på alla områden och den gamla statsapparaten ersättande med en ny, vilken står under arbetarorganisationernas kontroll. Här uppstår motsättningar inom folkfronten . . . som riskerar segern över de reaktionära krafterna . . . Det finns all anledning att tro med hänsyn till Kominterns opportunistiska politik världen runt, att Sovjet-Unionen med uppgivande av sina i Komintern tidigare hävdade principer vill låta andra demokratiska länders arbetare blöda för sina fosterland, för att Sovjet-Unionen skall undgå att komma med i det nya hotande världskriget. Detta slag av självgodhet leder till att det internationella organet accepterar nationalismen, borgerligheten, den kapitalistiska statsapparaten, reformismen och den individuella terrorn mot de socialistiska frigörelsesträvandena, som bäres upp av arbetarklassens frigörelsesträvanden i de olika länderna . . . Vi måste förstå, att en samverkan med stalinisterna leder bort från socialismen till gagn för kapitalismen. Vi måste förstå, att dagens "demokratiska" borgerlighet efter den borgerliga republikens seger kan vara morgondagens reaktionärer, som med vapen i hand kämpar för att krossa den socialistiska rörelsen. I Spanien lever en oberoende socialistisk rörelse . . . Den förmår, hoppas vi, att säkra den sociala revolutionen.'

Vid ett par tillfällen kunde också Höglund via Barcelonas radiostation överbringa hälsningar från POUM till Sverige.

Det socialistiska ungdomsförbundets historia faller utanför denna framställning, men det bör likväl framhållas, att det tycks ha varit där, som POUM åtnjöt de allra starkaste sympatierna, åtminstone att döma av ett flertal artiklar i *Avantgardet* [se [Om spanska inbördeskriget](#) med artiklar från *Avantgardet*].

Från och med mitten av december blev således frågan om SP:s förhållande till POUM och dess politik en stor och i partipressen mycket uppmärksamman angelägenhet. Även om detta problem aldrig gav upphov till lika stora motsättningar inom partiledningen som frågan om svensk vapenexport till Spanien, så vore det likväl felaktigt påstå, att partiet stod enigt bakom den föregivna revolutionära linjen. På det AU-möte, där Nermans interpellationsförslag diskuterades, gav Kilbom med anledning av en skrivelse från Evald Höglund en rapport över läget i Spanien. Kilbom sammanfattade skiljaktigheterna mellan POUM och de katalanska kommunisterna och framhöll det spända läge, som rådde mellan de båda organisationerna. Han var själv ovillig – han hänvisade till otillräcklig kännedom om läget – att avge ett definitivt eget omdöme i konflikten; Kilbom var dock minst av allt övertygad om det rätta i POUM:s hållning. ‘Det måste väl vara det viktigaste att slå ner fascismen. Därefter blir det tids nog att diskutera de andra frågorna. Att kasta fram dem redan nu innebär eller kan komma att innebära, att den revolutionära fronten splittras till oerhörd skada för arbetarklassen i Spanien.’

Kilboms farhågor var en relativt exakt framställning av den mer substansiella kritik, som låg bakom kommunisternas angrepp på POUM. I denna fråga liksom i så många andra stod Kilbom på folkfrontens sida, men eftersom han undvek att ta strid på denna fråga, passerade hans kritiska synpunkter utan invändningar. Inom partiledningen var han vidare ensam i sin kritik mot POUM. Tvärtom beslöt detta AU-möte, att SP genom att sända en egen representant till Barcelona ytterligare skulle utvidga sina kontakter med POUM.⁵⁰

Ingen avmattning av SP:s stöd åt POUM kunde heller förmärkas; hela tiden fram till den slutgiltiga uppgörelsen med POUM den 15-16 juni 1937, då organisationen olagligförklarades och Nin med flera ledande POUM-ister häktades, fortsatte SP att solidarisera sig med de spanska socialisterna och fördöma kommunisternas agerande.⁵¹

I början av mars tog SP emot Julián Gorkin, POUM:s generalsekreterare sedan Maurín tillfångatagits av fascisterna.⁵² Gorkins besök var föranlett av en konferens i Barcelona, som den Internationella byrån planerade och som skulle organiseras av POUM.

Vid 1937 års förstamajdemonstrationer i Stockholm markerade SP än en gång sin inställning till kampen i Spanien. Tillsammans med SAC utformade man demonstrationen till ett medvetet stöd åt de krafter i Spanien, som kämpade för den sociala revolutionen.⁵³

⁵⁰ Det var särskilt Emil Andersson som underströk behovet av att partiet hade en representant hos POUM.

⁵¹ Särskilt viktiga är några stora översiktsartiklar av Marcel Ollivier, *FD* 20.4, 26.4 och 28.4. I *Folkets Dagblad* började det också förekomma artiklar, som såg de tilltagande angreppen mot POUM som ett led i en allmän kontrarevolutionär process i Spanien och man varnade för vad som kunde komma efter en folkfrontseger. Se t. ex. *FD* 3.4 1937, *Utrikeskrönika* (Vad kommer efter kriget?) ‘Segrar stalinisternas och borgarnas gemensamma linje, så betyder det, även om de nuvarande rebellerna besegras i kriget, att sedan detta är över kapitalismen sitter säkert i sadeln, stödd av en ”folkarmé”, dirigerad av de gamla militärerna. Det betyder, att Spaniens arbetarklass ännu har sitt befrielseverk o gjort.’

Se också *FD* 27.4 1937 (Sovjet-Unionen och Spanien; Marcel Ollivier) ‘CNT förstod vidare denna kampanjs verkliga mål. Man förstod – vilket POUM alltid framhållit – att om POUM en gång undertryckts, så skulle turen snart komma till CNT, som alltmåra började att reagera mot stalinisternas likvidatoriska och kontrarevolutionära politik.’

⁵² *FD* 9.3 1937. ‘En av de spanska trotskisternas ledare Julian Gorkin gästar för närvarande Stockholm för förhandlingar med Trotskijs emissarier i Skandinavien och hans sympatisörer i socialistiska partiets ledning’, skrev *Ny Dag* den 11.3 och avslutade: ‘Det halvfascistiska Aftonbladet har framträtt som Gorkins speciella manager. Där passar han. Men Sverges arbetare har all anledning att se upp med de trotskistiska sändebudens förehavanden.’

⁵³ *FD* 2.5 1937. Inför denna demonstration klargjorde också Flyg sin inställning. Han visade sig annars märkvärdigt ointresserad av detta problem i det spanska inbördeskriget. ‘Socialisterna och anarkisterna vill enighet inom svensk arbetarrörelse för ett socialistiskt Spanien – vi demonstrerar gemensamt för ett Spanien av i morgon, där arbetarklassen har segrat . . . Men liksom POUM och CNT i kampen mot den borgerliga reaktionens överfall kämpat sida vid sida, tågar SP och SAC på den internationella arbetarklassens mönstringsdag sida vid

SP och den svenska spanienrörelsen

SP:s förhållande till POUM har här skildrats med en viss utförlighet, detta inte bara för att problematiken i sig är intressant; den belyser något av de svårigheter, som 30-talets radikala splittpartier ställdes inför: å ena sidan ville man naturligtvis att Franco skulle besegras och folkfronten vinna, men å andra sidan kunde man inte helhjärtat sluta upp bakom folkfronten. I stället kom man att inta en besvärlig mellanställning – besvärlig därför att huvudmotsättningen så påtagligt gick mellan fascism och folkfront – där man samtidigt var både för och emot folkfronten. Denna mellanställning är viktig att ha i minnet, när vi nu till slut skall ta upp SP:s förhållande till den svenska spanienrörelsen, där denna specifika tvetydighet på flera sätt kommer till uttryck.

Det är säkert ingen överdrift att påstå, att det spanska inbördeskriget var den utrikespolitiska fråga under 30-talet, som kraftigast engagerade den svenska arbetarklassen. Av central betydelse i detta sammanhang var den solidaritetsrörelse, som organiserades kring SHfS, Svenska Hjälpkommittén för Spanien.⁵⁴

Det dröjde förhållandevis länge, innan den svenska hjälpverksamheten kom till stånd. Orsaken till detta dröjsmål var dels det pågående valarbetet och, sedan detta var över, en motsättning kring hur hjälpverksamheten bäst borde bedrivas. I månadsskiftet september/oktober bildades en tillfällig spanienkommitté av representanter för SP, SAC och SKP. De två första organisationerna var beredda att genast träda i verksamhet, men alla försök i den riktningen strandade på SKP:s motstånd; kommunisterna ville i stället vänta, tills man kunde få anslutning från socialdemokraterna och LO. Av den anledningen förhalade man medvetet den tillfälliga kommitténs arbete.⁵⁵

Efter en tid uppvaktade denna kommitté sedan Georg Branting och Bertil Nykvist hos SAP och föreslog en enhetlig kommitté med deltagande av samtliga arbetarorganisationer.⁵⁶ Socialdemokraterna hade dock inga tankar på att ansluta sig till de tre vänsterorganisationernas sammanslutning; i stället hade man, förklarade socialdemokraterna, själva utsett en kommitté, som stod i begrepp att publicera ett upprop med möjlighet för enskilda och organisationer att solidariser sig med dess innehåll. Senare avsåg man att inbjuda undertecknarna av detta upprop till en diskussion över hur spanienarbetet lämpligast skulle organiseras.

Inom SP:s ledning var man missnöjd med att ha ställts utanför den socialdemokratiska kommittén. Då och senare ångrade flera, att man godtagit kommunisternas förhållningstaktik och inte själva startat en egen insamlingskampanj.⁵⁷ Men för att uppnå största möjliga enhet, förklarade man, var man likväl beredd att underteckna det socialdemokratiska uppropet samt försöka få med någon representant i huvudkommittén.

Hjälpkommittén bildades den 14 oktober och dess första upprop undertecknades av en bred samling av arbetar- och andra folkliga organisationer.⁵⁸ Den politiska sammansättningen i den centrala hjälpkommittén var utpräglat socialdemokratisk – varken socialister eller kommunist-

---

sida framför dessa våra broderorganisationers tappra insats i det spanska folkets befrielsekamp, vars mål är ett socialistiskt Spanien . . . Vår då (1917) nystartade tidning blev bolsjevikernas solidariska talesman inom svensk arbetarrörelse. På samma sätt tar vi idag position för POUM och CNT, vilka inom Spanien nu spelar samma roll, som bolsjevikerna då i Ryssland, det vill säga kämpar för socialismens seger.' *FD* 28.4 1937 (Enighet för Spanien; N. F-g).

⁵⁴ Se Claes-Göran Jönsson, "SKP och den svenska spanienrörelsen", *Arkiv* nr 4. Finns på maxistarkivet: [Claes-Göran Jönsson: SKP och den svenska spanienrörelsen](#)

⁵⁵ AU-protokoll 6.10 1936. Att dessa misstankar, som framfördes av SP:s representant Anna-Stina Pripp, verkligen var riktiga, se Jönsson, a. a., s. 5.

⁵⁶ AU-protokoll 13.10 1936.

⁵⁷ AU-protokoll 14.1 1937, s. 8 f (Nils Flyg och Herman Johansson).

⁵⁸ För SP:s räkning undertecknades uppropet av Flyg, Nerman och Pripp. *FD* 15.10 1936.

ter tog plats där – men i de hundratals lokala hjälpkommittéer, som bildades under de följande månaderna, var förhållandet annorlunda.⁵⁹ Det var vanligt, att dessa bildades på initiativ från SKP, varifrån ofta kommitténs sekreterare kom, medan den mer framträdande posten som ordförande ofta bekläddes av en känd socialdemokrat. Det var dessa lokala kommittéer, som utvecklade den intensiva verksamhet, som gjorde SHfS så framgångsrik och betydelsefull. Den politiska förutsättningen för detta samarbete kommunister/socialdemokrater var – och det är viktigt att framhäva detta – en anpassning från kommunisternas sida till den socialdemokratiska ideologien; verksamheten var inriktad på humanitär hjälp och politiskt var den organiserad som ett stöd åt den spanska demokratin i dess kamp mot fascismen. Däremot uttalade man sig aldrig för en socialistisk eller revolutionär utveckling av det spanska inbördeskriget.

För SP:s del medförde dessa förhållanden allvarliga problem; partiets ställningstagande för POUM och dess politiska linje i det spanska inbördeskriget fick till följd, att man helt enkelt inte passade in i den enhetlighet på folkfrontens grund utifrån vilken SHfS verkade. Herman Johansson satt visserligen med i Stockholmskommitténs ledning, men enligt egen uppgift hade han närmast behövt tvinga sig på insamlingskommittén, vilken partiet först ställts utanför, och sedan han väl blivit invald, isolerades han fullständigt.⁶⁰

SP:s roll i spanieninsamlingen blev i stället främst den att utföra en stor del av grovarbetet bakom insamlingen – att man där gjorde en helhjärtad och energisk insats råder det ingen tvekan om⁶¹ – utan att partiet samtidigt fick någon påtaglig politisk utdelning därav.

Inom partiledningen uppmärksammades dessa förhållanden på ett tidigt stadium och föranledde ett påtagligt missnöje. Flera efterlyste, att det egna partiet 'skulle träda fram mer än vad som skett i Spanienfrågan'.⁶² Framför allt krävde man, att socialister skulle utnyttjas som talare vid SHfS:s möten och inte bara socialdemokrater och kommunister.⁶³ De som kritiserade SHfS för dess talarurval gjorde det inte bara för att det egna partiet i största allmänhet hotades av isolering; man betonade dessutom vikten av att SP:s bedömning av inbördeskriget, den socialistiska målsättningen, liksom att den roll, som POUM spelade i kampen, gavs en vidare spridning. 'Vi måste informera vårt folk om att vi har ett broderparti som kämpar och som står i ledningen för den revolutionära kampen. Det är tydligt, att socialdemokraterna och kommunisterna söker att isolera oss från ledningen av denna aktion. Vi måste använda Spanienaktionen att stimulera vårt parti och dess verksamhet. Det är inte blott hjälpen åt Spanien som i dag gäller, vi måste även skapa ideologisk klarhet om kampens innebörd bland de svenska arbetarna'.⁶⁴

Missnöjet med Spanieninsamlingen riktade sig inte bara mot att SP ställdes utanför ledningen; det förekom också kritik mot det sätt på vilket de insamlade medlen användes: 'Det värsta är att POUM inte får ett öre utan detta får sossarna och i någon mån kominternerna.'⁶⁵ Denna kritik, som framfördes av Nils Flyg, fick förnyad aktualitet i samband med att POUM:s förhållande till folkfronten försämrades. Då Evald Höglund rapporterade inför arbetsutskottet

⁵⁹ Jönsson, a. a., s. 5 f.

⁶⁰ AU-protokoll 15.1 1937, s. 9, samt 2.2 1937, s. 6.

⁶¹ I SHfS:s arkiv finns flera insamlingsredovisningar, som klargör SP:s aktiva roll.

⁶² AU-protokoll 10.11 1936 (Emil Andersson).

⁶³ I december 1936 beslöt således spanienkommitténs VU i Göteborg att vid ett stort möte ställa upp Richard Lindström och Knut Senander som talare, däremot ingen från SP. Beslutet föranledde en av de sällsynta offentliga missnöjesyttringarna mot Spanienkommittén. 'Partipolitiska beräkningar får icke förstöra söndagens demonstration'. *Arbetar-Posten* 2.12 1936. Tidningens protester fick dock inte kommittén att ompröva sitt beslut. 'Det småfuttiga partinet har triumferat över alla förnuftsskäl. Därmed - har man visat vad värde det myckna talet om enhetlighet i uppträdandet mot fascismen har.' *Arbetar-Posten* 5.12 1936. Samtidigt uppmanade man dock partimedlemmarna att delta i demonstrationen.

⁶⁴ AU-protokoll 10.11 1936 (Jonas Björke).

⁶⁵ Ibid. (Nils Flyg).

framfördes åter den misstanken, att 'medlen som insamlas här i landet går till folk i Spanien, som bekämpar oss där'.⁶⁶ Ett alternativ för SP i detta läge kunde då vara att organisera en särskild insamling till förmån för POUM. Flyg hade redan tidigare hävdad, att detta skulle vara 'den största och viktigaste insatsen'⁶⁷ och han fortsatte att hysa den uppfattningen, men samtidigt var han inte beredd att bryta med den stora Spanieninsamlingen.⁶⁸ Det slutliga resultatet av dessa överväganden blev att SP beslöt fortsätta att medverka i Spanieninsamlingen men samtidigt 'begära klarhet beträffande medlens användande'. Den skarpa kritiken till trots framfördes dock aldrig något förslag om att SP skulle lämna den centrala insamlingen; det hade för övrigt varit en politisk omöjlighet.

SP:s vänsterkritik av folkfrontspolitiken fick således betydelsefulla följder för partiets förhållande till den svenska Spanienrörelsen: från ledande håll var man missnöjd med att denna enbart ställde sig på en borgerligt-demokratisk grundval; i stället ville man föra in uttalat socialistiska målsättningar samt propagera för POUM:s program och verksamhet. Därigenom kom man i konflikt med socialdemokraternas och kommunisternas inställning och placerades därför utanför ledningen av själva aktionen. SP fick utföra en stor del av fotarbetet utan att självt få någon politisk vinning därav. Detta i sin tur medförde ett stigande missnöje med Spanienrörelsen, som alltmer anklagades för att enbart gå socialdemokraternas och kommunisternas ärenden. Samtidigt med detta saknade man politisk styrka att öppet gå emot dem och framföra denna kritik. SP fortsatte att delta i och propagera för verksamheten, men man fick bibehålla sin underordnade roll.

Vid sidan av den stora spanieninsamlingen förekom en annan svensk hjälpinsats i form av de spanienfrivilliga, vilka enrollerade sig i den berömda internationella spanska brigaden. Denna organiserades på initiativ av Komintern under hösten 1937 och spelade bland annat en avgörande roll för försvaret av det då allvarligt hotade Madrid. Från Sverige beräknas omkring 500 frivilliga ha kommit, varav de flesta tillhörde SKP eller dess ungdomsförbund. De exakta omständigheterna kring denna verksamhet är fortfarande inte helt klarlagda; SKP, som ledde det hela, tycks inte ha bedrivit någon aktiv värningsverksamhet; däremot tog man emot ansökningar från frivilliga och bekostade deras resor till Paris, där vederbörande kominterninstanser tog hand om vidaretransporten. Hela denna verksamhet var något, som SKP fäste stor vikt vid och man använde sig gärna av de spanienfrivilliga för att framhäva det egna partiet.⁶⁹ De svenska spanienfrivilliga åtnjöt av allt att döma en vidsträckt sympati inom den svenska arbetarklassen, varför det kunde vara riskabelt att öppet kritisera dem. Men just deras starka anknytning till SKP måste ha varit irriterande för flera inom SP och kanske då särskilt inom ungdomsförbundet. På annat sätt kan man knappast förklara den artikel, som i början av januari publicerades i förbundets organ *Avantgardet*, och som samtidigt var det första utförligare ställningstagandet från socialistiskt håll.⁷⁰ I artikeln avrådde man dem, som saknade mer ingående militär utbildning – normal värnpliktsutbildning ansågs således helt otillräcklig – att bege sig till Spanien. De som trots detta for till Spanien förklarades inte bara begå en 'dumhet', de ansågs också vara besjälade av helt andra motiv.

Bakom dem måste helt enkelt finnas andra motiv än viljan att bekämpa fascismen. Många lägger utan tvivel romantiska synpunkter på krigföringen, hjälteglorian hägrar och så vidare. Förlåt om vi sårar någon. Andra åter räknar kallt med att om arbetarna segrar, blir det mycket arbete efteråt och

⁶⁶ AU-protokoll 2.2 1937.

⁶⁷ AU-protokoll 10.11 1936.

⁶⁸ AU-protokoll 2.2 1937. Oviljan att bryta med Spanienrörelsen var naturligtvis ännu starkare hos den folkfrontsvänliga gruppen inom partiledningen. Kilbom vände sig således bestämt mot allt som riskerade leda till en brytning.

⁶⁹ Jönsson, a. a., s. 12 f.

⁷⁰ *Avantgardet* 1937:1. Artikeln bar namnet 'Frivilliga' och var osignerad, varigenom den också fick ledande karaktär.

att de frivilliga då har arbetsplatserna vikna. De riskerar till och med livet för detta arbete ... Sådana frivilliga kan också bli farliga för antifascismen. Om vinden vänder sig till avgörande fördel för Franco ligger det nära till hands att söka sin möjlighet på den fronten.

Uppseendeväckande i denna artikel var inte bara misstänkliggörandet av många spanienfrivilligas motiv utan även den bakomliggande negativa inställningen till svenskt frivilligdeltagande över huvud taget. Med de militära krav, som *Avantgardet* uppställde, kunde enbart ett fåtal svenskar komma i fråga. *Avantgardets* artikel var utan tvekan ett allvarligt politiskt felsteg och formuleringarna påfallande klumpiga. I fortsättningen tog kommunisterna denna artikel som förevändning för ständigt återkommande angrepp, som riktades inte bara mot förbundet utan också mot partiet självt.⁷¹ I detta syfte underlät man heller inte att även mobilisera spanienfrivilliga.⁷²

Även från oppositionen inom SP kritiserades *Avantgardets* artikel; Kilbom fann således innehållet både 'oriktigt och skadligt' och hävdade, att den skulle komma att skada såväl partiet som ungdomsförbundet.⁷³ En annan au-ledamot menade, att även om synpunkterna i artikeln inte varit helt felaktiga, så hade tidningen använt sig av olämpliga formuleringar.⁷⁴

Återspeglade då *Avantgardets* artikel en principiellt avvisande hållning mot de spanienfrivilliga, eller hade artikeln varit överdrivet provocerande? Vid ett au-möte fick den närmast ansvarige, Kurt Forslund, tillfälle att precisera förbundets inställning.⁷⁵ Frivilligtrupperna, förklarade han, var först och främst till för att tjäna kommunisternas intressen⁷⁶ och inom det socialistiska ungdomsförbundet avrådde man 'från värvning av frivilliga till Spanien, då dessa måste förbinda sig att kämpa mot POUM'.⁷⁷

Forslund var visserligen osäker på om man från SKP krävde en sådan generell utfästelse av de spanienfrivilliga, men av hans yttrande framgår likväl klart, att ungdomsförbundet vände sig mot frivilligt deltagande i inbördeskriget, så snart risken fanns, att frivilliga kunde sättas in i kampen mot POUM. Samtidigt försäkrade dock Forslund, att man inte principiellt avrådde militärt välutbildade människor från att bege sig till Spanien. Men eftersom frivilligstyrkorna i Spanien i så stor utsträckning stod under kommunistisk ledning, måste det socialistiska ungdomsförbundets misstänksamhet gentemot kommunisternas motiv i praktiken ha medfört en restriktiv inställning i frivilligfrågan.

I samband med att den katalanska handelsministern besökte Stockholm förekom samtal mellan denne och representanter för SP och SAC. Den katalanske ministern betonade därvid, att ingen diskriminering av de frivilliga utifrån politiska grunder fick ske. Vid ett senare möte deltog även Linderot från SKP, varvid Emil Andersson hävdade, att kommunisterna företog en särbehandling av socialistiska frivilliga. Linderot förnekade beskyllningarna, men lovade att undersöka dem.⁷⁸

⁷¹ 'Något så utsökt svinaktigt har aldrig uttalats om antifascister i svensk vänsterpress.' Filip Forsberg i *Ny Dag* 14.1 1937.

⁷² I *Ny Dag* den 6.2 1937 fördömde elva svenska spanienfrivilliga 'socialistledarnas smädelser'.

⁷³ AU-protokoll 14.1 1937, s. 3 och 7.

⁷⁴ AU-protokoll 26.1 1937, s. 7 (Gustav Larsson).

⁷⁵ AU-protokoll 14.1 1937, s. 3 och 6.

⁷⁶ I en replik på kommunistiska angrepp mot *Avantgardets* artikel anklagades kommunisterna för att ha sänt egna sympatisörer till Spanien utan hänsyn till deras militära duglighet utan enbart för att stärka den kommunistiska ställningen i Spanien efter en folkfrontsseger. *Avantgardet* 1937:2.

⁷⁷ AU-protokoll 14.1 1937, s. 3.

⁷⁸ AU-protokoll 26.1 1937, s. 6.

Enligt Forslund skulle detta möte ha fått till resultat, att flera socialister, som sedan länge väntat på tillstånd att få resa iväg, nu erhållit klartecken.⁷⁹ Däremot innebar det inte, att alla övergrepp mot socialister skulle ha upphört.⁸⁰

Det är känt, att man inom SKP underkastade de frivilligsökande en noggrann politisk kontroll.⁸¹ Avsikten därmed var främst att förhindra profascistiska agenter från att infiltrera men att döma av det socialistiska ungdomsförbundets erfarenheter riktade sig även sådana försiktighetsåtgärder mot SP. Med tanke på SP:s kontakter med POUM och SKP:s bedömning av denna organisation är eventuella inskränkningar i detta avseende inte helt obegripliga.

Däremot vore det felaktigt att se detta förhållande som en väsentlig orsak till att SP spelade en så föga aktiv roll i frivilligrörelsen. Inte heller kan ungdomsförbundets kritiska inställning ha spelat någon avgörande roll; inom partiledningen fanns det dock ingen, som delade denna uppfattning. De avgörande skälen tycks istället – något som man också internt framhävde – ha varit partiets bristfälliga ekonomi samt det förhållandet att POUM liksom Londonbyrån var alltför obetydliga organisationer för att kunna ställa sig i spetsen för en omfattande internationell frivilligkampanj.⁸² Bland partiets funktionärer företogs en särskild insamling för att bekosta spanienfrivilligas resekostnader. På så sätt kunde sex frivilliga beredas möjlighet att resa.⁸³ Dessutom förekom ett visst samarbete med SAC; i början av 1937 upprättade dessa båda organisationer en kommitté, som främst skulle ha till uppgift att via SAC ombesörja nödvändiga rekommendationshandlingar för socialister, som på egen bekostnad ville bege sig till Spanien.⁸⁴

Man kan således på intet sätt påstå, att SP skulle ha intagit en vacklande hållning till den principiella frågan om svenska frivilliga; här fanns det inte ett spår av det neutralitetstänkande, som bestämde problemet med vapenexport. I själva verket kan man hävda, att SP uppvisade en betydligt konsekventare hållning än vad till och med de svenska kommunisterna gjorde. Då riksdagen i början av mars 1937 antog en proposition, som olagligförklarade frivilligverksamheten och förklarade den som straffbar handling, var SP det enda parti, som röstade emot denna lag,⁸⁵ medan kommunisterna till följd av att även Sovjet-Unionen hade gett sitt stöd åt frivilligförbudet tvingades till en uppenbarligen mycket besvärande helomvändning.⁸⁶ SP:s principiella inställning till frivilligfrågan var således entydigt positiv, vilket dessutom var en nödvändig följd av att partiet enbart accepterade arbetarklassens egna och självständiga insatser i frågor av internationell solidaritet. Sådana principiella medgivanden hade partiet gjort tidigare; problemet var bara – nu som då – att dessa medgivanden till följd av partiets maktlöshet betydde så litet. Det verkligt svåra problemet uppstod i stället, när man hade att ta ställning till den enda verkligt fungerande frivilligrörelsen. Även om *Avantgardets* artikel inte var något adekvat uttryck för partiets inställning, så bidrog den till att i arbetar-

⁷⁹ Ibid., s. 7.

⁸⁰ Forslund berättade således, att en socialist strax före sin avresa skulle ha uppmanats att ta avstånd från det socialistiska ungdomsförbundet. Trots att han vägrade göra detta, fick han dock resa. AU-protokoll 2.2 1937.

⁸¹ Jönsson, a. a., s. 14.

⁸² Se AU-protokoll 14.1 1937, s. 4 (Nils Flyg) samt s. 9 (Herman Johansson): 'Till kommunen kommer ofta arbetare och vill fara till Spanien. Men vi har ingen värvningsbyrå. Vi har inga pengar så vi kan betala deras resa och underhåll för deras familjer. En brist att vi inte haft tillräcklig kontakt med POUM i denna angelägenhet.'

⁸³ CK-protokoll 11.5 1937, s. 11.

⁸⁴ AU-protokoll 26.1 1937.

⁸⁵ Propositionen antogs mot sex socialistiska röster av 188 ledamöter inklusive de fem kommunisterna. AK 1937 15:32. För SP:s argumentation mot laget se deras motion nr 425, Kilbom och Flyg AK 12:11 ff resp. 15:26 ff.

⁸⁶ Så sent som den 20 januari hade Hagberg bestämt avvisat varje tanke på frivilligförbud. Även om han principiellt fann ett förbud 'motbudande', så var hans parti likväl berett att rösta för ett förbud. Hagberg motiverade helomvändningen med att ett frivilligförbud skulle kunna göra noninterventionsöverenskommelsen 'till något annat än den förut varit'. Hagberg AK 15:21. Med tanke på att motiveringen kom från ett parti som tidigare helt utdömt noninterventionspakten lät den minst av allt övertygande.

klassens ögon förknippa SP med en utomordentligt negativ inställning till den existerande frivilligrörelsen. Bakom detta förhållande låg en omständighet, som dock var gemensam för såväl partimajoriteten som ungdomsförbundet, nämligen den skarpa kritiken mot den spanska folkfronten och uppslutningen bakom POUM, vilket på detta sätt återigen kom att spela en betydande roll för SP:s praktiska ställningstagande.

Om man till slut skall sammanfatta det väsentligaste i SP:s förhållande till spanienrörelsen, sker det bäst, om man jämför detta med SKP:s. För kommunisterna medförde spanienrörelsen – åtminstone var det deras egen övertygelse – utomordentliga framsteg för det egna partiet: partimedlemmarna aktiverades, partiets inflytande växte och över huvud taget tillvann sig partiet ökad respekt inom arbetarklassen genom sina insatser i spanieninsamlingen och genom de många medlemmar som aktivt deltog i inbördeskriget. Man hade, kort sagt, lyckats bryta igenom mycket av den organisatoriska isolering, som präglade partiet under ultravänsterperioden och även i början av folkfrontsepoken.

För SP, däremot, var förhållandet på nästan varje punkt det motsatta. Frågan om neutralitetspolitiken frambringade oförsonliga motsättningar inom partiet; partiets förhållande till POUM och uppslutningen bakom dess politiska linje i inbördeskriget medförde, att man i mycket ställdes utanför ledningen av spanieninsamlingen, en omständighet som i sin tur framkallade en viss misstänksamhet och ovilja mot själva insamlingen, en inställning som upprepades – åtminstone inom ungdomsförbundet – vad gällde den av kommunisterna kontrollerade frivilligrörelsen.

Den tendens till politisk isolering för SP, som framträdde redan under abessinienkriget och till följd av likartade politiska omständigheter, framträdde nu i kanske ännu klarare dager. För SKP innebar partiets verksamhet ett stort politiskt framsteg; för SP, däremot, en fortsättning på den tillbakagångens väg, som inletts 1935, och som skulle utmynna i partiets sprängning i maj 1937.

Lästips

Socialistiska Partiet om spanska inbördeskriget:

[Socialistisk Tidskrift om spanska inbördeskriget](#)

[Socialistiska Partiet och POUM](#) (artiklar ur *Folkets Dagblad* 1937)

[Spansk resa våren 1937](#) (artikelserie av Ture Nerman)

[Processen mot POUM - Artiklar ur Folkets Dagblad och Arbetaren](#)

[Om spanska inbördeskriget](#) (artiklar ur *Avantgardet*, ungdomsförbundets tidning)

Om solidaritetsrörelsen med Spanien i Sverige:

[SKP och den svenska spanienrörelsen](#), av Claes-Göran Jönsson:

[Om spanska inbördeskriget](#), av A Hagström (innehåller ett avsnitt om de internationella brigaderna och den svenska solidariteten med Spanien)

[Den spanska revolutionen](#), av Kenth-Åke Andersson (innehåller avsnitt om svenska Spanienrörelsen och särskilt *Göteborgs Spanienkommitté*)